

Nové nálezy kamenných sekeromlatů ve sbírce Regionálního muzea v Teplicích*

Jindřich Štefl – Blanka Šreinová¹

NÁLEZ DVOU KAMENNÝCH SEKEROMLATŮ V ZABRUŠANECH

Dne 3. 6. 2016 našel p. Jaroslav Sedláček na k. ú. Zabuřany, okr. Teplice (obr. 1), kamenný sekeromlat² (obr. 2:1; 4). O téměř rok později, 31. 3. 2017, byl stejným nálezcem nalezen fragment dalšího sekeromlatu (obr. 2:2; 5), od prvního nálezu vzdálený zhruba 8 m. Jednalo se o povrchové nálezy situované na poli (obr. 3) na mírně vyvýšené terénní vlně (nejvyšší bod představuje kóta 238 m n. m.). Místo obou nálezů se nachází na GPS (WGS-84) souřadnicích 50°36'14.703"N a 13°47'51.979"E v nadmořské výšce 235 m n. m. Oba sekeromlaty byly předány do Regionálního muzea v Teplicích, kde jsou uloženy v archeologické sbírce (Fond Sobědruhy) pod inv. č. AS 48117 a AS 51199.

Popis a petrografický rozbor předmětů

1. Sekeromlat je celkově zachovalý a řadí se typově mezi fasetované sekeromlaty, na oválném těle pozorujeme podélné zbroušení do tzv. fasetek (v našem případě však nepříliš kvalitní), vývrt má podobu písmene X, otvor pro násadu byl vrtný z obou stran a uvnitř je zcela vyhlazen, svrchní strana otvoru má oproti spodní větší průměr. Otvor na násadu se nachází v týlové části, břit je ostrý. Celková délka sekeromlatu: 154 mm, max. šířka: 63 mm, výška: 35 mm, šířka ostří: 34 mm, hloubka otvoru: 33 mm, průměr otvoru na svrchní straně: 21 mm, průměr otvoru na spodní straně: 18 mm, hmotnost: 488,2 g.; inv. č. AS 48117 (obr. 4).

Petrografický rozbor

Amfibolový rohovec (metabazit typu Pojizeří)

Jemně páskovaný, velmi jemnozrný s drobnými, paralelně protaženými budinami živce velikosti 2–3 mm, čerstvá hornina je černozeleňá, povrch navětralý – šedozeleňá barva. Na nedobroušené ploše je patrné přírodní navětrání. Magnetická susceptibilita je 0.60; 0.68; 0.69 · 10⁻³ SI.

Původ: zdrojová hornina pochází z oblasti Jistebka, jde o velmi kvalitní surovinu.

Poznámka: možná přebroušený starý nástroj (původně neolit)?

Obr. 1. Zabuřany. Mapa s vyznačením místa nálezů kamenných sekeromlatů. Podklad: ČÚZK.

Obr. 2. Zabuřany. Kamenný sekeromlat a fragment kamenného sekeromlatu. Foto Milena Cestrová.

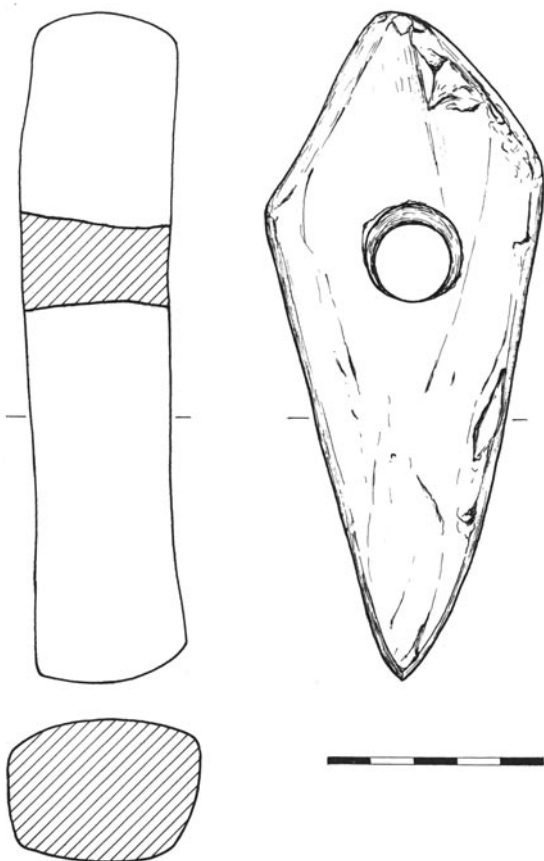
* Článek je věnován k životnímu jubileu Blanky Linhartové.

1 Podíl Blanky Šreinové vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019-2023/1.III.d, 00023272).

2 Za věcnou konzultaci ohledně všech zde publikovaných sekeromlatů děkujeme Miroslavu Dobešovi.

Obr. 3. Zabušany. Pole, na němž došlo k nálezům obou sekeromlatů. Bílá šipka přibližně vyznačuje místo, kde byly sekeromlaty nalezeny. Foto Jindřich Štefl.

Obr. 4. Zabušany. Kamenný sekeromlat. Kresba Blanka Linhartová.

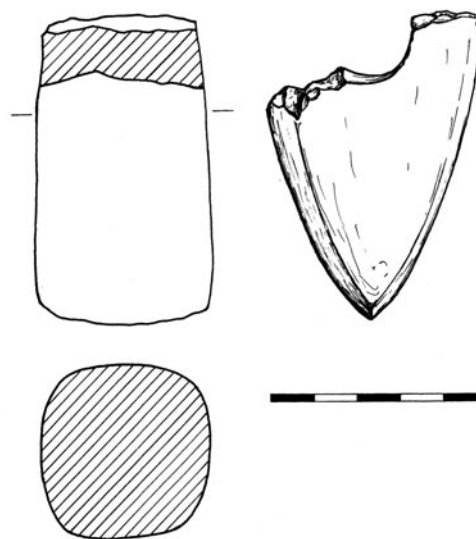
2. Fragment sekeromlatu náleží patrně k tzv. českému typu, ze sekeromlatu se zachovala jen část s ostřím, v dané části se nachází neúplný otvor pro umístění násady, vývrt má podobu písmene V, otvor byl tedy vyvrtaný z jedné strany a dále nebyl vyhlazován či jinak upravován a byl ponechán v hrubé podobě, břit tupý. Délka fragmentu sekeromlatu: 72 mm, max. šířka fragmentu: 52 mm, výška fragmentu: 41 mm, šířka ostří: 39 mm, hloubka otvoru: 39 mm, průměr otvoru na svrchní straně: cca 19 mm, průměr otvoru na spodní straně: cca 16 mm, hmotnost fragmentu: 195,4 g; inv. č. AS 51199 (obr. 5).

Petrografický rozbor

Vyvřelina (žilná)

Tmavě šedá, patrně žilná vyvřelina s hojným zastoupením drobných bílých lišt živce velikosti obvykle do 1 × 2 mm a menších. Lišty živce jsou nevýrazně subparallelně až všesměrně uspořádané. Mezerní hmota je tmavě šedá až šedočerná. Hornina má vysokou magnetickou susceptibilitu – 7.9; 7.12; 7.83 · 10⁻³ SI.

Původ: zdrojová hornina patrně nepochází z výchozů v České republice, ale ze severu, z Polska nebo Německa, možná i jiné severské země. Makroskopicky se blíží některým horninám, které byly na naše území přivlečeny ledovcem.

Obr. 5. Zabušany. Fragment kamenného sekeromlatu. Kresba Blanka Linhartová.

Typologické, chronologické a kulturní zhodnocení

Z typologického hlediska lze adekvátně posuzovat především první zachovalý sekeromlat, který náleží do typové skupiny fasetovaných sekeromlatů kultury se šňůrovou keramikou. Chronologicky je spjat s její střední a mladší fází (Neustupný ed. et al. 2008, 139). U fragmentu sekeromlatu se domníváme, že by se mohlo snad jednat o sekeromlat tzv. českého typu. Tento typ sekeromlatu je typický pro pozdní fázi kultury se šňůrovou keramikou (Neustupný ed. et al. 2008, 139).

Sídelní areály kultury se šňůrovou keramikou na k. ú. Zabuřany

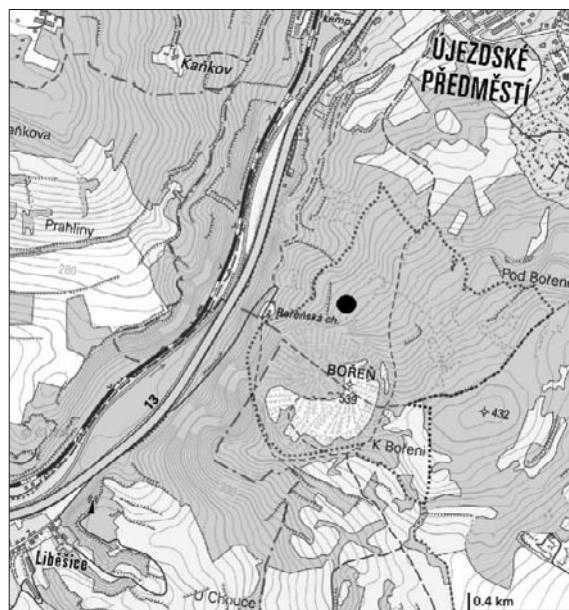
Z dosavadního poznání můžeme jen uvést, že oba sekeromlaty patrně nepředstavují izolovaný nález mimo sídelní oikumenu kultury se šňůrovou keramikou. Jako důkaz nám může posloužit například zachycený hrob z polohy „Červená cesta“ a ojedinělý nález keramického fragmentu z nedaleké plošiny, na níž později stávalo slovanské hradiště, ale i další, avšak již blíže nespecifikované polohy v rámci k. ú. Zabuřany (Dobeš – Rusó – Buchvaldek 1991, 51–52).

OJEDINĚLÝ NÁLEZ KAMENNÉHO SEKEROMLATU ZPOD BOŘNĚ (K. Ú. BÍLINA)

Kamenný sekeromlat nalezl dne 8. 8. 2021 p. Jiří Falis náhodně při sbírání kešek na k. ú. Bílina (obr. 6). K předání nálezu do rukou autora došlo v listopadu téhož roku. Předmět (obr. 7; 9) se nacházel na severním úpatí vrchu Bořeň (k. ú. Bílina). Poněkud raritní je okolnost, že sekeromlat byl objeven přímo v kamenné zídce poskládané z nasucho kladených kamenů (obr. 8). Vznik zídky lze pravděpodobně spojit s novověkou hospodářskou činností, místo původního uložení sekeromlatu je neznámé. Nepůvodní druhotné uložení sekeromlatu se nacházelo na GPS (WGS-84) souřadnicích 50°31'48.12"N a 13°45'49.14"E ve 325 m n. m. Předmět je součástí archeologické sbírky Regionálního muzea v Teplicích (Fond Sobědruhy), kde je uložen pod inv. č. AS 60198.

Popis a petrografický rozbor předmětu

Značně olámaný sekeromlat nepravidelného tvaru má nezřetelnou (porušenou) břitovou partii. Otvor na násadu se nachází v týlové části. Celková délka sekeromlatu: 146 mm, max. šířka: 60 mm, výška: 42 mm, max. hloubka otvoru: 40 mm, průměr otvoru na svrchní straně: 27 × 23 mm (zde je značně nepravidelný), průměr otvoru na spodní straně: 25 mm, hmotnost: 361,8 g; inv. č. AS 60198 (obr. 9).

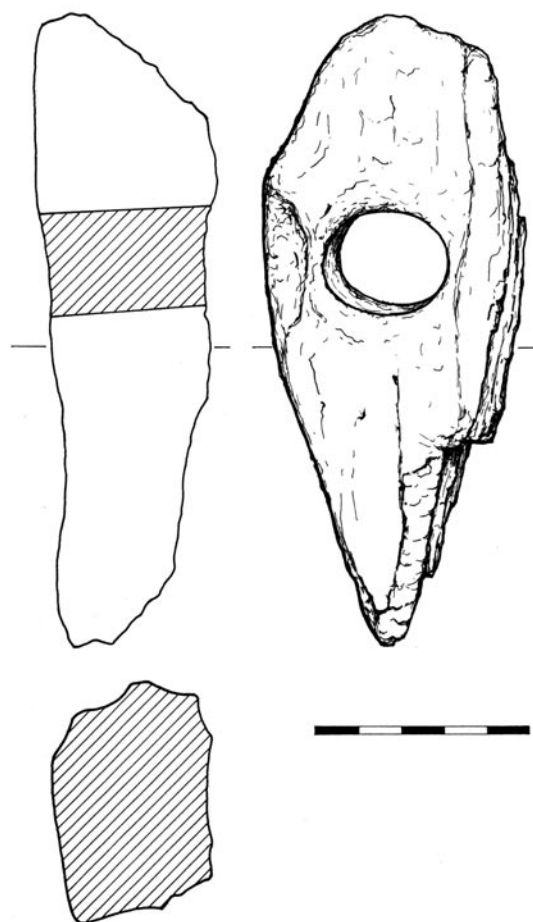
Obr. 6. Bílina. Mapa s vyznačením místa ojedinělého nálezu kamenného sekeromlatu. Podklad: ČÚZK.

Obr. 8. Zídka z nasucho kladených kamenů, v níž byl sekeromlat uložen. Vyznačen prostor, kde podle nálezce došlo k objevu sekeromlatu. Foto Jindřich Šteffl.

Obr. 7. Bílina. Kamenný sekeromlat. Foto Anita Kadlecová.

Obr. 9. Bílina. Kamenný sekeromlat. Kresba Blanka Linhartová.

Petrografický rozbor

Křemenná pararula (tzv. hustá rula – dichtegneise)

Tmavě šedá, velmi jemnozrnná metamorfovaná hornina, která má dvojitý charakter – velmi jemnozrnnou část s nevýrazně patrným subparalelním uspořádáním součástek, ale bez patrného zbrídličnatění a navětrání, a poměrně výrazně zbrídličnatělou a částečně navětralou část s výraznějším paralelním uspořádáním. Magnetická susceptibilita je nízká a pohybuje se v rozmezí $0.09 - 0.11 \cdot 10^{-3}$ SI.

Původ: hornina makroskopicky se blíží krušnohorskému typu křemenných pararul – dichtegneise (hustá rula), která se vyskytuje v oblasti středního až východního Krušnohoří.

Typologické, chronologické a kulturní zhodnocení

Bohužel je sekeromlat poměrně rozsáhle korodovaný, a tudíž není možné provést relevantní chronologické a kulturní zařazení. Můžeme jen uvést, s ohledem na kulturní zařazení dvou předešlých sekeromlatů, že kultura se šňůrovou keramikou je na Bílinsku velmi bohatě zastoupena (cf. *Budinský 1978*, 9–33).

Stav sekeromlatu sice na první pohled spíše indikuje, že by snad mohlo jít o jakýsi nedokončený polotovár či přímo o výrobní zmetek, ale větší pravděpodobnost dáváme možnosti o jeho postupném zkorodování v souvislosti s transformačními procesy. Že i kamenná surovina podléhá v delším časovém horizontu postupné destrukci, vidíme dobře například na publikovaném pohřebišti se šňůrovou keramikou v Praze-Jinonicích, kde bylo zachyceno hned několik korodovaných sekeromlatů (*Buchvaldek – Kovářik 1993*, 125–141).

ZÁVĚR

Oba sekeromlaty ze Zabušan a snad i exemplář zpod Bořně můžeme patrně zařadit mezi tzv. „bojové“ sekeromlaty. Vyznačují se značnou tvarovou variabilitou, která souvisela s neustále se měnícími tehdejšími „módními“ inovacemi. Formální atributy a někdy i nálezové okolnosti naznačují, že v živé společnosti měly sekeromlaty význam především v symbolické rovině než jako zbraně v pravém slova smyslu (*Zápotocký 1981*, 63). Všeobecně je eneolit brán jako doba zvýšené sociální stratifikace, jež je (mimo jiné) charakterizována produkcí nepracovní broušené industrie, zejména pak výrobou „válečných“ sekeromlatů. Analýza jejich výskytu a četnosti v různých chronologických úsecích a oblastech evropského eneolitu prokázala, a to v různých kontextech (kupř. rovinná a výšinná sídliště, pohřebiště), že nemůžeme příliš počítat s tezí, že by tyto specifické předměty představovaly „luxusní výrobky“ určené pouze pro tehdejší užší (náčelnickou) elitu. Naopak jejich sociální funkce tkví zřejmě v roli symbolických odznaků určených zpravidla příslušníkům širší vrstvy mužských bojovníků (*Zápotocký 2002*, 186), z čehož vyplývá, že tyto zbraně měly zejména symbolický význam (*Neustupný 2010*, 86–87). Petrografický rozbor také poukázal na značnou geografickou variabilitu použitých surovin pro výrobu těchto tří sekeromlatů. Zatímco ojedinelý nález zpod Bořně můžeme spojit s nedalekým Krušnohořím, v případě zachovalého sekeromlatu ze Zabušan jde již o cca 100 km (vzdušnou čarou) vzdálenou oblast Jistebka na Jablonecku. Surovina fragmentárně dochovaného sekeromlatu z téže lokality pak dokonce pochází až ze severu Polska či Německa, možná i jiné severské země.

LITERATURA

- Budinský, P. 1978:* Teplicko v pravěku II. Teplice.
- Buchvaldek, M. – Kovářik, J. 1993:* Pohřebiště se šňůrovou keramikou v Praze-Jinonicích. In: Doplněk ke katalogu šňůrové keramiky v Čechách VI. *Praehistorica* 20, 119–174.
- Dobeš, M. – Rusó, A. – Buchvaldek, M. 1991:* Katalog šňůrové keramiky v Čechách IV. Duchcovsko. *Praehistorica* 17, 43–55.
- Neustupný, E. 2010:* Teorie archeologie. Plzeň.
- Neustupný, E. ed. – Dobeš, M. – Turek, J. – Zápotocký, M. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha.
- Zápotocký, M. 1981:* K rozšíření sekeromlatů kultury nálevkovitých pohárů v Čechách. *Praehistorica* 8, 63–66.
- Zápotocký, M. 2002:* Eneolitická broušená industrie a osídlení v regionu Čáslav – Kutná hora. In: Pavlů, I. (ed.), *Bylany*. Varia 2. Praha, 159–227.

New finds of stone battle-axes in the collections of the Regional Museum in Teplice

The article deals with an evaluation of three newly recovered stone battle-axes. The first two were found in a field near Zabuřany (Teplice District) and were located approximately 8 m from each other. Both battle-axes belong to the Corded Ware culture. An isolated find of a stone battle-axe from the cadastral area of Bílina (Teplice District) does not allow for a closer typological and cultural classification. It was part of a stone wall associated with modern period agricultural activities. The place of its original deposition is therefore unknown. Petrological analysis showed a significant geographical variability of the used raw materials. While the isolated find from Bílina can be associated with the nearby Krušné hory region, in the case of the preserved battle-axe from Zabuřany, the raw material originates from an almost 100 km distant area of Jistebsko in the Jablonec region. The raw material used for the manufacture of the other battle-axe found at the same site can even be traced to the north of Poland or Germany.

English by *Jan Machula*

Fig. 1.–5. Zabuřany. Stone battle-axes and their findspots.

Fig. 6.–9. Bílina. Stone battle-axe and its findspot.

Jindřich Štefl, Regionální muzeum v Teplicích, p. o., Zámecké náměstí 14, 415 01 Teplice
jindra.ul@post.cz

Blanka Šreinová, Mineralogicko-petrologické oddělení, Národní muzeum, Cirkusová 1740, 192 00 Praha 9
blanka.sreinova@nm.cz

